

Rudolf Steiner 1900

De persoonlijkheid en de ontwikkeling van Rudolf Steiner

Een bijzonder artikel uit de begintijd van de Antroposofie

Door Edouard Schuré

Inleiding

Edouard Schuré (1841-1929) schreef in 1904 een artikel over de innerlijke ontwikkeling van Rudolf Steiner zelf. Het verscheen aanvankelijk als deel van het voorwoord van Steiner's boek 'Theosofie'.

In latere uitgaven van het boek ontbreekt dit artikel. Velen zullen daarom onbekend zijn met dit verslag, dat niet alleen een waardevolle aanvulling geeft op de bekende biografie van Steiner, maar dat ook een markant beeld oproept van de geestelijke atmosfeer uit het begin van de twintigste eeuw.

De versie die u hier vindt, is ontleend aan de vertaling door A. Terwiel uit 1908, uitgegeven door de Theosofische boekerij 'De Komende Dag'. De inhoud is in het geheel overgenomen; alleen de taal is hier en daar aangepast aan de moderne tijd.

1. De persoonlijkheid en de ontwikkeling van Rudolf Steiner

De meest beschaafde mensen van onze tijd vormen zich gewoonlijk een zeer verkeerd denkbeeld van hetgeen een waar mysticus en een echt occultist is. Zij kennen van deze beide vormen van het menselijke innerlijke leven alleen de onvolkomen of ontaarde typen, waarvan de laatste tijden maar al te veel voorbeelden hebben opgeleverd. Voor de verstandelijk ontwikkelde mens van onze tijd is de mysticus een soort van krankzinnige of lijder aan waanvoorstellingen, die zijn droombeelden voor werkelijkheid aanziet; de occultist is een dromer of een bedrieger, die van de lichtgelovigheid der menigte misbruik maakt om op een denkbeeldige wetenschap en voorgewende vermogens te pochen. In de eerste plaats zij opgemerkt dat bovenstaande beschrijving van de mysticus, die sommigen terecht verdienen, even onrechtvaardig als verkeerd zou zijn als men haar zou willen toepassen op personen zoals Joachim del Fiore uit de dertiende eeuw, of als Jacob Böhme uit de zestiende, of als St. Martin, die men 'de onbekende wijsgeer' noemt, uit de achttiende eeuw. Niet minder onrechtvaardig en onjuist zou de gebruikelijke omschrijving van de occultist wezen als men er ook maar het minste verband in zag met volhardende onderzoekers, zoals Paracelsus, Mesmer, of Fabre d'Olivet van voorheen, of William Crookes, De Rachas of Camille Flammarion van tegenwoordig. Men denke van die stoutmoedige onderzoeker wat men verkiest, het is niet te ontkennen dat zij onbekende gebieden voor de wetenschap hebben geopend en de geest met nieuwe denkbeelden hebben gewapend.

Nee, die fantastische omschrijvingen kunnen hoogstens bevrediging schenken aan het wetenschappelijke dilettaantisme, dat zijn zwakheid achter een masker van hooghartigheid verbergt om zijn luiheid te verdedigen, of aan de wereldse twijfelzucht die

haar spot slingert naar al wat haar uit haar onverschilligheid dreigt te rukken. Genoeg over die oppervlakkige oordeelvellingen. Raadplegen wij de geschiedenis, de gewijde en de ongewijde boeken van alle volkeren en de jongste uitkomsten der experimentele wetenschap, onderwerpen wij al die feiten aan een onpartijdige kritiek door overeenkomstige gevolgen aan gelijke oorzaken toe te schrijven - en we zullen genoopt zijn een heel andere omschrijving van de mysticus en de occultist te geven.

De ware mysticus is iemand, die zijn innerlijk leven volkomen beheerst en die, doorgedrongen zijnde in zijn onderbewustzijn, daarin door samengetrokken overpeinzing en geregelde tucht, nieuwe vermogens en verlichting vindt. Die vermogens en die verlichting schenken hem opheldering over de innerlijke aard van zijn ziel en over zijn betrekkingen tot dat ontastbare element dat zich achter alles bevindt, tot die eeuwige en opperste werkelijkheid, welke de godsdienst God en de dichtkunst Goddelijk noemt.

De occultist, die aan de mysticus verwant is, doch evenveel van hem verschilt als een jongere broeder van zijn oudere, is iemand die begaafd is met intuïtie en synthetisch vermogen, die tot de verborgen diepten en drijfkrachten der natuur tracht door te dringen en wel langs wetenschappelijke en wijsgerige weg, dat wil zeggen door waarnemen en redeneren, werkwijzen waarvan de beginselen onveranderlijk zijn, doch bij hun toepassing wijzigingen ondergaan door zich overeenkomstig de onmetelijke hiërarchie der wezens en de alchemie van het scheppende woord aan te passen aan de nederdalende rijken van de geest of aan de opstijgende rijken van de natuur.

De mysticus is derhalve iemand, die de waarheid en het goddelijke rechtstreeks in zichzelf zoekt door zijn hogere ziel geleidelijk los te maken en feitelijk te baren. Als hij na langdurige inspanning zover komt, daalt hij in zijn innerlijkste middelpunt neer en maakt zich één met die oceaan van het leven, die de oerkracht is.

De occultist daarentegen ontdekt, bestudeert en beschouwt diezelfde Goddelijke uitstorting, die in verschillende hoeveelheden is verspreid en in de natuur en de mensheid tot kracht is geworden en tot in het oneindige is vermenigvuldigd. Volgens de diepzinnige uitspraak van Paracelsus [ziet hij in alle wezens de letters van een alfabet die, in de mens verenigd, het volledige en bewuste woord van het leven vormen](#). De tot in bijzonderheden afdalende analyses die hij er van heeft gemaakt, de syntheses welke hij er mede opbouwt, zijn voor hem evenveel beelden en voorboden van dat goddelijke middelpunt, die zon van schoonheid, waarheid en leven, welke hij niet ziet, maar die zijn blik in talloze spiegels weerkaatst en gebroken ziet.

De wapens van de mysticus zijn de samentrekking van het denken en het innerlijke zien, de wapens van de occultist zijn de intuïtie en de synthese. De één houdt verband met de ander; ze vullen elkaar aan en veronderstellen elkaar.

Deze twee menselijke typen verenigen zich in de Adept, in de hoge Ingewijde. Ongetwijfeld treffen wij de een of den ander en dikwijls beiden aan onder de stichters van grote godsdiensten en de verhevenste wijsgerige stelsels. Ongetwijfeld vinden wij hen ook in een lagere, maar nog zeer opmerkenswaardige graad, onder een vrij groot aantal personen aan die in de geschiedenis een grote rol hebben gespeeld als hervormers, denkers, dichters, kunstenaars of staatslieden.

Wat is de reden waarom wij deze twee typen van innerlijk leven, die de hoogste menselijke vermogens vertegenwoordigen en vroeger het voorwerp van algemene verering waren, thans doorgaans alleen verminkt en vermomd ontmoeten? Waarom zijn zij in de vergetelheid geraakt? Waarom moesten zij zozeer in de algemene achting dalen?

Dat heeft een diepliggende oorzaak, gelegen in een onvermijdelijke noodzakelijkheid welke de menselijke ontwikkeling met zich brengt.

Reeds sedert tweeduizend jaar en in het bijzonder sedert de zestiende eeuw volbrengt de mensheid een reusachtige arbeid, namelijk de verovering van de aardbol en het vestigen van de proefondervindelijke wetenschap betreffende de stoffelijke en zichtbare wereld.

Om deze herculische en titanische taak tot een goed einde te brengen moesten de transcendentale vermogens van de mens tijdelijk worden verduisterd, opdat hij al zijn waarnemingsvermogens op de uiterlijke zou richten. Niettemin zijn deze vermogens nooit verdwenen of zelfs maar buiten werking gesteld. Zij sluimeren bij de grote menigte, ze zijn ontwaakt bij de uitgelezenen, ver van de blik van de grote massa.

In de tegenwoordige tijd treden zij onder nieuwe vormen openlijk aan de dag. Binnenkort zullen zij voor de lotsbestemming van de mensen van groot en leidend belang worden. Ik voeg er bij dat op geen enkel tijdstip van de geschiedenis, noch bij de volkeren van de oude Arische tijdkring, noch tijdens de Semitische beschavingen van Azië en Afrika, evenmin in de Grieks-Romeinse tijd als in de Middeleeuwen of in onze tijd, die koninklijke vermogens, waarvoor het positivisme zijn dorre reeks van benamingen in de plaats zou willen stellen, hun werk zowel aan de oorzaken als op de achtergrond van alle grote menselijke scheppingen en elke vruchtbare arbeid hebben gestaakt.

Want hoe kan men zich een denker, een dichter, een uitvinder, een held, een meester van de wetenschap of de kunst, een of ander genie denken zonder een machtige straal van die twee hoofdvermogens die de mysticus en de occultist vormen - het innerlijke zien en de opperste intuïtie?

Rudolf Steiner is zowel mysticus als occultist. Deze beide naturen zijn in hem in volmaakte harmonie aanwezig. Men zou niet kunnen zeggen welke van beide de overhand heeft. Elkaar doordringend en ineenvloeiend zijn zij een homogene kracht geworden. Vandaar een bijzondere ontwikkeling waarin de uiterlijke gebeurtenissen slechts een ondergeschikte rol hebben gespeeld.

Dr. Rudolf Steiner is in 1861 te Kraljevic in Hongarije geboren. Zijn eerste levensjaren bracht hij door aan de oevers van de Leitha bij de grenzen van Stiermarken, en in Hongarije. Van zijn eerste jeugd af was zijn karakter ernstig en in zichzelf gekeerd. Hierop volgden een aankomende leeftijd innerlijk door de bewonderenswaardigste intuïties verlicht, een jongelingsleeftijd waarin hem vreselijke beproevingen wachtten, en een rijpe leeftijd, gekroond door met een zending, welke hij van zijn prille jeugd af had voorvoeld, doch die eerst tijdens zijn strijd voor de waarheid en het leven langzamerhand vorm aannam.

Die in een bergachtige en afgelegen streek doorgebrachte jeugd bracht haar eigenaardige geluk mee, dankzij de buitengewone vermogen welke hij in zichzelf ontdekte. Hij verrichte in een Katholieke kerk dienst als koorknaap. Het dichterlijke van de eredienst, de diepte der zinnebeelden oefenden een geheimzinnige aantrekking op hem uit, maar omdat hij het vermogen bezat de [zielen te zien](#), deed één ding hem ontstellen. Dat was het geheime ongeloof der priesters, die zich alleen bezig hielden met de ritus en het uiterlijke gedeelte van de eredienst. Nog een andere eigenaardigheid was dat, toen en ook later, niemand zich ooit in zijn tegenwoordigheid veroorloofd heeft zich over grof bijgeloof uit te laten of een godslastering te uiten, alsof die kalme en doordringende ogen de spreker tot ernstige gedachten dwongen. In dat bijna altijd zwijgende kind groeide een stille en onwrikbare wil, de wil om door het verstand de dingen te beheersen. Dat viel hem gemakkelijker dan anderen, omdat hij van zijn geboorte af die meesterschap over zichzelf bezat, die zelfs bij volwassenen zo zeldzaam is en die heerschappij over anderen verleent. Aan die vaste wil paarde hij een fijngevoelige, diepe, bijna smartelijke sympathie, een soort van medelijdende tederheid voor alle wezens en zelfs voor de onbezielde natuur. Het scheen hem toe dat er in alle zielen iets goddelijks aanwezig was! Doch in welk een dikke korst verborg dit gouden

lovertje zich! In welk een harde rots, in welke duisternis sluimerde het kostbare innerlijke wezen! Nog slechts vaag trilde in hem het denkbeeld - later zou hij het ontwikkelen - dat de goddelijke ziel in alle mensen bestaat, doch in sluimerende toestand. Zij is een slapende gevangene die [onttoverd](#) moest worden. Voor de blik van die nadenkende jongeling werden de zielen der mensen met hun moeilijkheden, hun begeerten, hun stuiptrekkingen van haat of van liefde, doorzichtig. En waarschijnlijk waren de verschrikkelijke dingen, die hij zag, oorzaak dat hij zo weinig sprak.

En toch, welke genietingen, aan de wereld onbekend, vloeiden er uit die onvrijwillige helderziendheid voort! Van de merkwaardige innerlijke openbaringen van de jongeling zal ik er slecht één vermelden, die bijzonder tekenend is.

De reusachtige vlakten van Hongarije, de woeste wouden der bergen, de oude kerken in die bergen, waar alleen de monstrans als een zon te midden van de duisternis van het heiligdom glanst, waren niet de oorzaak ervan, maar zij waren zeer bevorderlijk voor de overpeinzing en het in zichzelf gekeerd zijn. Op vijftienjarige leeftijd maakte Rudolf Steiner kennis met een geleerd plantkundige, die zich tijdelijk in zijn land ophield. Het eigenaardige van die man was dat hij niet alleen de soorten, de families en het leven der planten tot in de kleinste bijzonderheden kende, maar ook haar verborgen eigenschappen. Men zou gezegd hebben dat hij zijn leven had doorgebracht in het omgaan met de onbewuste en ijle ziel der planten en bloemen. Hij bezat het vermogen het levensbeginsel der planten, haar etherlichaam en datgene, wat het occultisten de elementalen van de plantenwereld noemt, te zien. Hij sprak er over als ware het iets heel gewoons en natuurlijks. De besliste en droog wetenschappelijke toon van zijn gesprekken deed de weetgierigheid en de bewondering van de jongeman nog meer toenemen. Steiner wist later dat die zonderlinge man gezonden was door de Meester, die hij nog niet kende, maar die zijn ware inwijder zou worden en hem reeds van verre gadesloeg.

Datgene, wat de zonderlinge plantkundige met het tweede gezicht hem gezegd had, vond Steiner geheel en al in overeenstemming met de redelijkheid der dingen. Het bevestigde in hem nog sterker een innerlijk gevoel dat reeds lang bestond en dat zich meer en meer met kracht aan zijn geest opdrong als de grondwet en de grondslag van het Grote-Al, namelijk [de dubbele stroming die de beweging van de wereld vormt](#) en die men [de vloed en de eb van het algemene leven](#) zou kunnen noemen.

Wij zijn allen getuigen en wij zijn ons allen bewust van de uiterlijke stroom der ontwikkeling die alle wezens van hemel en aarde, sterren planten, dieren, de mensheid in dier voege met zich voert, dat zij zich voorwaarts bewegen naar een oneindige toekomst, zonder dat wij de oorspronkelijke kracht waarnemen, die ze stuwt en ze zonder ophouden of rust doet voorwaarts gaan. Maar er bestaat in het heelal een [tegenstroom](#), die zich altijd in de andere dringt en zich daarmee vermengt. Het is de stroom van de [inwikkeling](#), waardoor de beginselen, de krachten, de wezens en de zielen, die uit de onzichtbare wereld en het gebied van het Eeuwige komen, zich onophoudelijk dringen in en vermengen met de zichtbare werkelijkheid. Er zou geen ontwikkeling van de stof denkbaar zijn zonder die onophoudelijke inwikkeling van de geest, zonder die verborgen en astrale stroming, die de grote drijfkracht is van het leven met zijn hiërarchie van machten. Aldus [wikkelt](#) de geest, die de toekomst als kiem bevat, zich [in](#) de stof; aldus [ontwikkelt](#) de stof, die de geest ontvangt, zich naar de toekomst. Terwijl wij dus blindelings naar de onbekende toekomst voorwaarts schrijden, beweegt die toekomst zich bewust naar ons toe en vermengt zich met de loop van de wereld en van de mens die haar bearbeidt.

[Dat is de dubbele beweging van de tijd, de inademing en de uitademing van de ziel der wereld, die uit het Eeuwige komt en daarheen terugkeert.](#)

Van zijn achttiende jaar af was de jonge Steiner zich uit zichzelf van die dubbele stroming bewust, een bewustzijn dat de voorwaarde vormt voor alle geestelijke aanschouwing. Dat levensaxioma had zich aan hem opgedrongen doordat hij de dingen rechtstreeks en onwillekeurig zag. Van dat ogenblik af had hij het onvernietigbare besef van het bestaan van verborgen machten die achter en door hem werkten om hem te leiden. Hij sloeg acht op deze kracht en gehoorzaamde aan haar raadgevingen, want hij voelde er zich volkomen in overeenstemming mee.

Deze wijze van waarnemen vormde echter een afzonderlijk onderdeel van zijn verstandsleven. Deze orde van waarheden scheen hem zo diepzinnig, zo geheimzinnig en zo heilig toe, dat hij niet verwachtte die ooit in woorden te zullen kunnen weergeven. Zij waren voedsel voor zijn ziel, alsof zij uit een goddelijke bron dronk, maar het naar buiten uitstorten van ook maar één enkele druppel zou hem een heiligschennis toeschenden hebben.

Naast dat innerlijke en contemplatieve leven ontwikkelden zijn rede en zijn wijsgerige geest zich krachtig. Van zijn vijftiende tot zijn zestiende jaar wierp Rudolf Steiner zich op de studie van Kant, Fichte en Schelling. Enige jaren later te Wenen gekomen werd hij een hartstochtelijke bestudeerder van Hegel, wiens transcendentiaal idealisme aan occultisme grenst, maar de bespiegelende wijsbegeerte voldeed hem niet geheel. Zijn positieve geest had behoefte aan de hechte grondslag van de proefondervindelijke wetenschappen. Daarom maakte hij eengrondige studie van de wiskunde, de scheikunde, de mineralogie, de plantkunde en de dierkunde. "Deze studies", zo zegt hij, "vormen voor de opbouw van een geestelijk stelsel van het heelal een veel betrouwbaarder grondslag dan de geschiedenis en de letterkunde. Deze laatste, die het aan exacte werkwijzen ontbreekt, boden toenmaals geen enkel helder vergezicht aan op het uitgestrekte gebied van de Duitse wetenschap."

Naar alle richtingen weetgierig, vol liefde voor hoogstaande kunst en vol geestdrift voor de dichtkunst, verwaarloosde Steiner nochtans zijn letterkundige studies niet. Als gids vond hij een uitmuntende leraar in Julius Schroër, een beroemd geleerde uit de school der gebroeders Grimm, die er zich op toelegde bij zijn leerlingen de kunst van het woord en de stijl te ontwikkelen. De jeugdige student dankte aan deze uitnemende geleerde zijn hoge letterkundige ontwikkeling. "Te midden van de woestijn van het hedendaagse materialisme", zegt Steiner, "was zijn huis voor mij een oase van idealisme."

Doch deze was nog niet de meester die hij zocht. Te midden van deze uiteenlopende studies en die ingespannen overpeinzingen zag hij het bouwwerk van het heelal nog slechts bij gedeelten; zijnaangeboren intuïtie belette hem te twijfelen aan de goddelijke oorsprong van de dingen en aan een geestelijk hiernamaals. Een tekenend kenmerk van deze buitengewone man is dat hij nimmer een van die crises van twijfel en wanhoop heeft doorgemaakt, die in het leven der mystici en denkers de gewone overgang tot een gevestigde overtuiging vormen. Hij voelde echter dat het centrale licht, dat het al verlicht en doordringt, hem nog ontbrak. De jongelingsleeftijd met zijn verschrikkelijke vraagstukken was aangebroken. Wat zou hij met zijn leven doen? De sfinx van het lot stond voor hem. Hoe zou hij haar vraagstuk oplossen?

Het was op negentienjarige leeftijd dat deze strever naar de mysteriën zijn gids - de Meester - ontmoette, van wie hij reeds lang een voorgevoel had gehad.

Het is een blijvend feit, door occulte overlevering erkend en door de ervaring bevestigd, dat zij, die met onpersoonlijk verlangen de opperste waarheid zoeken, op het juiste ogenblik een Meester vinden om hen in te wijden, dat is te zeggen, zodra zij rijp zijn om die waarheid te ontvangen. "Klop en u zal worden opengedaan", heeft Jezus gezegd. Dit geldt voor alle dingen, maar in het bijzonder voor de waarheid. Maar het is nodig dat het verlangen brandend is als en vlam en gloeit in een ziel, die rein is als kristal.

De Meester van Rudolf Steiner was een van die machtige mannen die, aan de wereld onbekend, onder het masker van een of ander beroep, als gewoon burger leven om een zending te volbrengen, die alleen gekend wordt door hun gelijken in de broederschap der zelfopofferende Meesters. Zij oefenen geen openlijke invloed uit op de menselijke gebeurtenissen. Onbekend blijven is de voorwaarde van hun macht, maar hun arbeid is er des te krachtiger om, want zij roepen, vormen en leiden degenen die openlijk zullen optreden. In het onderhavige geval viel het de Meester niet moeilijk de eerste en spontane inwijding van zijn leerling te voltooien. Hij hoefde hem als het ware slechts een blik te laten slaan op zijn eigen aard om hem met de nodige gereedschappen uit te rusten. Hij liet hem helder het verband zien tussen de godsdiensten en de geestelijke krachten, die elkaar betwisten, de oudheid van de occulte overlevering, die de verborgen draden van de geschiedenis bevat, en ze in de loop der eeuwen dooreen weeft, scheidt en weer aaneen knoopt. Hij deed hem snel de opeenvolgende graden van innerlijke oefening doorlopen om tot bewust en beredeneerd helderziendheid te geraken. Binnen enkele maanden leerde de leerling door mondeling onderricht de diepzinnigheid en de onvergelijkelijke grootsheid van de esoterische synthese. Rudolf Steiner had zich reeds zelf zijn verstandelijke zending afgebakend: "wetenschap en godsdienst weer verenigen, God weer invoeren in de wetenschap, en de natuur in de godsdienst en zodoende de kunst en het leven opnieuw bevruchten." Maar hoe deze reusachtige en stoutmoedige taak te beginnen? Hoe te handelen om te komen tot het overwinnen, of liever tot het temmen en onderwerpen van de grote vijand, de materialistische wetenschap van de tegenwoordige tijd, die op een schrikbarende draak gelijkt, in zijn schubben gepantserd, die op zijn reusachtige schat liggend, de wacht houdt? Hoe zou hij die draak van de hedendaagse wetenschap temmen en hem voor de zegekar der geestelijke waarheid spannen? En bovenal, hoe zou hij de stier van de openbare mening overwinnen?

De Meester van Rudolf Steiner geleeke in het geheel niet op hem. Hij bezat niet die uiterste en vrouwelijke innerlijke gevoeligheid, die de energie niet uitsluit, maar die iedere aanraking in een aandoening omzet en het lijden van anderen onmiddellijk tot een persoonlijke smart maakt. Hij had een mannelijke geest, hij was een ontzagwekkend heerser, die slechts de soort ziet en voor wie de individuen nauwelijks bestaan. Hij spaarde noch zichzelf, noch anderen. Zijn wil geleeke op een kogel die, eenmaal uit de monding van het kanon gevlogen, recht op zijn doel afgaat en alles wegvaagt wat hij op zijn weg ontmoet. Op de verlangende vragen van zijn leerling antwoordde hij ongeveer als volgt: " Als gij de vijand wilt bestrijden, begin dan met hem te begrijpen. Gij kunt de draak alleen overwinnen door in zijn huis te kruipen. De stier moet gij bij de horens vatten. Juist in de opperste nood zult ge uw wapens en uw medestrijders vinden. Ik heb u laten zien wie ge zijt, ga thans - en blijf uzelf!"

Rudolf Steiner kende de taal der Meesters genoeg om het ruwe pad te bevroeden dat hij volgens dit bevel moest betreden, maar hij begreep ook dat daarin get enige middel bestond om het doel te bereiken. Hij gehoorzaamde en ging.

Na 1880 is het leven van Rudolf Steiner in drie duidelijk te onderscheiden tijdperken verdeeld. Van zijn 20ste tot zijn 30ste jaar (1881 - 1891) het tijdperk van Wenen, de tijd van studie en voorbereiding; van zijn 30ste tot zijn 40ste jaar (1891 - 1901) het tijdperk van Weimar, een tijd van worsteling en strijd; van zijn 40ste tot zijn 47ste jaar (1901 - 1908) het Berlijnse tijdperk, de tijd van handelen en organiseren, waarin zijn denken tot een levend werk kristalliseert.

Ik ga het Wener tijdperk, waarin Steiner tot doctor in de natuurlijke wijsbegeerte promoveerde, snel door. Hij schreef daarna een reeks wetenschappelijke artikelen over dierkunde, aardrijkskunde, en de theorie der kleuren, waarin theosofische denkbeelden in een idealistisch kleed voorkomen. Terwijl hij met de nauwgezetheid van geweten, welke hij bij alles in praktijk brengt, in verschillende families als leraar werkzaam was, leidde hij te Wenen als hoofdredacteur een weekblad, de "Deutsche Wochenschrift". Zijn vriendschap met de Oostenrijkse dichteres Maria Eugenia della Grazie wierp in deze tijd

van zware arbeid als het ware een warme zonnestraal en een glimlach van bevalligheid en dichterlijkheid.

In 1890 werd Steiner aangezocht mee te werken aan de Goethe- en Schillerarchieven te Weimar om de nieuwe uitgave van de wetenschappelijke werken van Goethe te leiden. Korte tijd daarna gaf hij twee belangrijke geschriften uit, "Wahrheit und Wissenschaft" en "Die Philosophie der Freiheit". "De occulte machten die mij leidden", zegt hij, "deden mij op onmerkbare wijze geestelijke denkbeelden inde stromingen van de tijd leggen." Maar met al deze verschillende werkzaamheden was hij nog slechts bezig zijn terrein te verkennen en zijn krachten te beproeven. Zijn doel lag nog op zo'n grote afstand, dat hij meende het nog niet alleen te kunnen bereiken. De wereld om te varen in een zeilbootje, de Atlantische Oceaan, de Stille Zuidzee en de Indische Oceaan over te steken om in een Europese haven terug te keren zou hem makkelijker hebben toegeschenen. Terwijl hij de gebeurtenissen afwachtte, die hem zouden veroorloven zijn bootje op te tuigen en het in het ruime sop te sturen, kwam hij met twee beroemde personen in aanraking, die hem zijn verstandelijke plaats in de wereld van onze tijd hielpen bepalen.

De beide personen waren de beroemde wijsgeer Friedrich Nietzsche en de even beroemde natuuronderzoeker Ernst Haeckel.

Rudolf Steiner had een onpartijdige voordracht gehouden over de schrijver van "Zarathustra". Naar aanleiding daarvan nodigde de zuster van Nietzsche de sympathieke beoordelaar uit haar te Naumberg te komen bezoeken, waar haar ongelukkige broeder langzaam wegwijnde. Mevrouw Förster bracht de bezoeker bij de deur van het vertrek, waar Nietzsche in een toestand van inzinking, bewegingloos, verstompt, op een rustbed lag. Dat droevige schouwspel had voor Rudolf Steiner een bijzondere betekenis. Hij zag daarin het laatste bedrijf van het treurspel van de mislukte "Übermensch".

De schrijver van "Jenseits von Gut und Böse" had het idealisme niet opgegeven, zoals de realisten van het Bismarckse imperialisme hadden gedaan, want hij was een intuïtief genie, maar in zijn individualistische trots had hij de geestelijke wereld van het heeal, en het goddelijke van het menselijke geweten willen afsnijden. In plaats van de Übermensch, waarvan hij een dichterlijk visioen had gehad, in het geestelijke gebied te plaatsen, dat zijn ware sfeer is, wilde hij hem met geweld in de stoffelijke wereld doen treden, de enige wereld die voor Nietzsche werkelijkheid was. Dientengevolge ontstonden in dat prachtige intellect een chaos van denkbeelden en een wilde strijd, die op den duur een hersenverweking veroorzaakten. Om dit bijzondere geval te verklaren heeft men zijn toevlucht niet te nemen tot het atavisme en de theorie van de ontarding. De wilde verbitterde strijd van de tegenstrijdige denkbeelden en gevoelens, waarvan dat brein het slagveld was, is daartoe voldoende. Steiner had recht doen wedervaren aan al het geniale in de denkbeelden van Nietzsche, maar het slachtoffer van de trots, dat zich door ontkenning had omgebracht, was daarom voor hem niet minder een tragisch voorbeeld van de anarchie van een grote verstandelijke begaafdheid die met woede zichzelf vernietigt door haar eigen geestelijkheid uit te roeien.

Mevrouw Förster liet niets onbepoefd om Dr. Steiner zich onder het vaandel van haar broeder te doen scharen. Ze beproefde het met al haar handigheid en bood de jonge schrijver herhaaldelijk aan uitgever en commentator van Nietzsche's werk te worden. Steiner verdedigde zich zo goed hij kon tegen die aandrang en trok zich tenslotte geheel en al terug, wat mevrouw Förster hem nimmer vergeven heeft. Zij wist niet dat Rudolf Steiner zich reeds bewust was dat hem een niet minder grootse en op andere wijze vruchtbare arbeid dan die van haar broeder wachtte.

Nietzsche was in het leven van de esoterische denker, staande op de drempel van zijn eigen worsteltijdperk, slechts een belangrijke episode geweest.

De ontmoeting met de beroemde natuuronderzoeker Ernst Haeckel is daarentegen een hoogst belangrijke omstandigheid in de ontwikkelingstoestand van zijn denken. Was deze opvolger van Darwin niet naar alle waarschijnlijkheid de geduchtste tegenstander van de geestelijk richting van deze jonge ingewijde, van die wijsbegeerte, die voor hem meer dan een hypothese was, die als het ware de kern van zijn wezen en de adem van zijn denken vormde? Inderdaad is, sinds de verbroken band tussen mens en dier weer is vastgeknoopt, sinds de mens niet meer aan een afzonderlijke en bovennatuurlijke oorsprong kan geloven, hij ten enenmale zijn goddelijke oorsprong en bestemming in twijfel gaan trekken. Hij beschouwt zich slechts als een verschijnsel onder zo vele andere, als een voorbijgaande vorm onder tal van vormen, een broze en toevallige schakel van de blinde evolutie. Steiner heeft dus gelijk waar hij zegt: "Het uit de natuurwetenschappen voortvloeiende verstand is de grootste kracht van de tegenwoordige tijd." Van de andere kant wist hij dat dit stelsel slechts de opeenvolging der uiterlijke vormen van de levende wezens weergeeft, maar niet de innerlijke drijfkrachten van het leven. Hij wist dit door zijn persoonlijke inwijding en door zijn dieper gaande en meer omvattende blik op het heelal. Zodoende kon hij met meer overtuiging dan het grootste gedeelte van onze schuchtere spiritualisten en ontstelde theologen uitroepen: "Moet de ziel van de mensen zich dan op de vleugelen van de geestdrift naar de hoogten van het ware, het schone en het goede verheffen, alleen maar om als een hersenschim in het niet te worden weggevaagd?"

Zeker, Haeckel was de tegenstander. Hij was het gewapende materialisme, de draak met al zijn schubben, klauwen en tanden.

Steiner's verlangen om die man te begrijpen en recht te doen wedervaren aan al het grote in hem, door te dringen in wat er logisch en aannemelijk is in zijn theorie, werd er des te sterker om. Uit dit feit blijkt al de loyaliteit en de breedheid van zijn veelomvattende geest.

De materialistische gevolgtrekkingen van Haeckel konden geen vat krijgen op zijn denkbeelden, die hem uit een andere wetenschap waren toegestroomd, maar hij had een voorgevoel dat hij in de onbetwistbare ontdekkingen van deze natuuronderzoeker de zekerste grondslag zou vinden voor een geestelijk ontwikkelingsstelsel en een op rede gegroundveste theosofie.

Hij ging dus met vurige ijver de "Natürliche Schöpfungsgeschichte" bestuderen. In dat boek geeft Haeckel een aangrijpende schets van de ontwikkeling der soorten, van de amoëbe af tot aan de mens. Hij schetst er de opvolging in de ontwikkelingsgroei der organen en het fysiologische proces, waardoor de levende wezens zich tot samengestelder en volmaakter organismen hebben ontwikkeld. Maar bij de beschrijving van die wonderbare vormontwikkeling, die miljoenen en miljoenen jaren veronderstelt, verklaart hij nergens de oerkracht van die algemene opklimming en evenmin de reeks der bijzondere impulsen, die de wezens trapsgewijs doen stijgen. Op deze hoofdvragen heeft Haeckel nimmer kunnen antwoorden dan door het aannemen van spontane voortbrenging 1),

voetnoot 1)

Redevoering te Parijs op 28 augustus 1878. Zie ook Haeckel: "Natürliche Schöpfungsgeschichte", 13de les.

die op een even groot wonder neerkomt als de schepping van de mens door God uit een klomp aarde. Voor een theosoof als Steiner daarentegen bevat de kosmische kracht, die de wereld bearbeit, in haar sferen, welke elkaar omgeven, de duizenden zielen en levens, die zich zonder ophouden in alle wezens kristalliseren en belichamen. Hij, die de innerlijke zijde van de schepping zag, moest de omvang van de wijde blik erkennen en bewonderen, waarmee Haeckel de uiterlijke zijde omvatte. Deze natuuronderzoeker mocht vrij de goddelijke Ontwerper van het algemene plan ontkennen, hij bewees tegen

wil en dank Diens bestaan door zijn werk zo goed te beschrijven. Wat de theosoof aangaat, deze begroette in de golfstroom der soorten en in de adem, die ze voortstuwt, de wordende mens, de gedachte zelf van God, de zichtbare uitdrukking van het planetaire woord. 2.)

voetnoot 2)

Dr. Steiner beschrijft deze beroemde Duitse natuuronderzoeker als volgt: "Haeckel's persoonlijkheid is verleidelijk. Zij is de volmaaktste tegenstelling met de toon van zijn geschriften. Had Haeckel slechts een weinig de wijsbegeerte bestudeerd, waarover hij niet eens als een dilettant maar als een kind spreekt, dan zou hij uit zijn fylogenetisch studies de hoogste geestelijke gevolgtrekkingen hebben kunnen opmaken. De leer van Haeckel is groots, maar Haeckel zelf is de slechtste uiteenzetter van zijn leer. Men dient de verstandelijke vooruitgang niet door aan onze rijdgenoten de zwakke punten van Haeckel's leer aan te wijzen, maar door hen op de grootsheid van zijn fylogenetische denkbeelden te wijzen."

Steiner heeft deze denkbeelden uiteen gezet in twee werken: "Welt und Lebensanschauungen im 19ten Jahrhundert" en "Haeckel und seine Gegner".

Aldus zijn studies voortzettend, was Rudolf Steiner de woorden van zijn meester indachtig: "Om in de huid van de draak te kruipen". Door in het pantser van het hedendaagse materialisme te sluipen had hij zich van zijn wapens meester gemaakt. Van nu af aan was hij gereed voor de strijd. Hij had slechts een arbeidsveld nodig om slag te leveren en krachtige medewerking om hem te steunen.

Hij zou zijn arbeidsveld vinden in de [Theosofische Vereniging](#) en medewerking in een hoogstaande vrouw.

II. Rudolf Steiner's werkzaamheid in de Theosofische Vereniging

In 1897 ging Rudolf Steiner naar Berlijn om daar een letterkundig tijdschrift te leiden en voordrachten te houden. Daar trof hij een loge van de Theosofische Vereniging aan. De Duitse afdeling van deze vereniging heeft zich altijd gekenmerkt door een grote mate van onafhankelijkheid, hetgeen zeer natuurlijk is in een land van transcendentale wijsbegeerte en ver doorgedreven kritiek. Zij had met het belangwekkende tijdschrift: "Die Sphinx" van Dr. Hübbe Schleiden en Dr. Karl du Prel's boek: "Die Philosophie der Mystik" reeds aanzienlijke bijdragen geleverd tot de occulte letterkunde. Maar toen de leiders zich hadden teruggetrokken, was de groep vleugellam geworden. Grote onenigheid en kleine huishoudelijke kwesties hadden verdeling gebracht onder de Duitse Theosofen. Zou Dr. Steiner tot de Theosofische Vereniging toetreden? Dat was de vraag, die zich met klem bij hem opdeed en zij was zowel voor hem als voor zijn zaak van het grootste belang.

Door zijn eerste Meester, door de broederschap waarvan hij deel uitmaakte en krachtens zijn innerlijkste aard, behoort Steiner tot een andere school van occultisme, ik bedoel tot het esoterische Christendom van het Westen en in het bijzonder tot de Rozenkruisers-inwijdingen.

Na rijp beraad besloot hij tot de Theosofische Vereniging toe te treden, waarvan hij in 1902 lid werd. Hij trad echter niet toe als leerling van de Oosterse overlevering, maar als ingewijde van de Rozenkruisers-esoteriek, die vol vreugde de zeer grote diepte van de Indische wijsheid erkent en haar de broederhand toestak om een magnetische band tussen die twee te vormen. Hij begreep dat die beide overleveringen niet tot stand zijn gebracht om elkaar te bestrijden, maar om met volkomen onafhankelijkheid samen te gaan en aldus aan het gemeenschappelijke welzijn van de beschaving te werken. De Indische overlevering bevat inderdaad de rijkste schat van occulte wetenschap wat betreft de kosmogonie en de voorhistorische tijdperken van de mensheid, terwijl de overlevering van de Christelijke en Westerse esoteriek vanuit haar onmetelijke hoogte de verre toekomst en de eindbestemming van onze mensheid beschouwt. Want het verleden

bevat de toekomst en bereidt haar voor, evenals de toekomst uit het verleden te voorschijn treedt en het voltooit.

Rudolf Steiner werd in zijn taak gesteund door een krachtige volgeling, die van onschatbare waarde was voor het propagandawerk dat hij wilde ondernemen.

Marie von Sivers, in Rusland geboren en buitengewoon kosmopolitisch opgevoed (zij schrijft en spreekt even goed Russisch als Frans, Duits en Engels) was eveneens langs ander wegen tot de Theosofie gekomen, nadat zij lange tijd had gezocht naar die waarheid die alles verlicht, omdat zij ons eigen innerlijkste wezen verlicht. De hoogste beschaving van haar aristocratische aard, tegelijkertijd bescheiden en trots, haar fijn en diep gevoel, de omvang en het evenwicht van haar verstand, haar kunstenaars- en denkgaven maakten haar op bewonderenswaardige wijze geschikt voor de rol van bemiddelaarster en apostel. De oosterse Theosofie had haar aangetrokken en bekoord zonder haar volkomen te overtuigen. De voordrachten van Rudolf Steiner schonken haar het licht dat overtuigt door zijn stralen als een verblindend middelpunt naar alle richtingen te werpen. Onafhankelijk en vrij, zocht zij, evenals vele Russen uit hoge kringen, een ideaal werk waaraan zij al haar krachten kon wijden. Zij had het gevonden. Toen Dr. Steiner tot Algemeen Secretaris der Duitse Afdeling van de Theosofische Vereniging was gekozen, werd Marie von Sivers zijn assistente. Van dat ogenblik af legde zij door geheel Duitsland en de omliggende landen een waar genie voor organisatie aan de dag, gesteund door en onvermoeide werkzaamheid.

Wat Rudolf Steiner betreft, deze had reeds talrijke bewijzen van zijn diep denken en zijn welsprekendheid gegeven. Hij kende zichzelf en was zichzelf meester. Maar zo'n geloof, zo'n toewijding moesten zijn kracht wel honderdmaal groter maken en vleugels geven aan zijn woorden. Zijn geschriften over esoterische aangelegenheden volgden elkaar snel op 3.)

voetnoot 3.)

"Die Mystik im Aufgange des Neuzeitlichen Geisteslebens" (1901), "Das Christentum als Mystische Tatsache" (1902), "Theosofie" (1904) Hij is thans aan een belangrijk boek bezig dat ongetwijfeld zijn hoofdwerk zal worden en tot titel zal hebben "Geheimwissenschaft".

Hij gaf tal van voordrachten te Berlijn, Leipzig, Cassel, Münschen, Stuttgart, Wenen, Boedapest, in Nederland, Scandinavië, Zwitserland, enz. enz. Zijn boeken staan alle op een zeer hoog peil. Hij is even bedreven in het afleiden van denkbeelden in wijsgerige volgorde als in de strenge analyse van wetenschappelijke feiten. En als hij het verkiest kan hij zijn gedachten een dichtelijke vorm geven in oorspronkelijke en treffende beelden. Maar zijn hele persoonlijkheid komt pas tot haar recht wanneer hij zelf spreekt, hetzij in het openbaar of in vertrouwen. Het tekenende kenmerk van zijn welsprekendheid is een buitengewone kracht, hand in hand gaande met zachtheid, die ongetwijfeld voortvloeit uit een volkomen vrede van ziel, gepaard aan bewonderenswaardige helderheid van geest. Hiermee verenigt zich dikwijls een innerlijke en geheimzinnige trilling, waarvan de golvingen zich reeds bij de eerste woorden aan de toehoorder mededelen. Nooit zegt hij een woord dat aanstoot geeft of wanklank sticht. Van redenering tot redenering, van analogie tot analogie, leidt hij u van het bekende tot het onbekende. Om het even of hij u een beschouwing geeft van de occulte overlevering over de evenwijdig lopende ontwikkeling van de aarde en de mens door het Lemurische, Atlantische en Europese tijdperk, of hij de fysiologische of psychische samenstelling van de tegenwoordige mens uiteenzet, of een opsomming geeft van de trappen der Rozenkruiser-inwijding, of dat hij toelichtingen geeft op het Evangelie van Johannes en de Openbaring, of dat hij zijn gronddenkenbeelden toepast op de mythologie, de geschiedenis en de letterkunde - datgene wat in zijn voordrachten overheerst en ze kenmerkt is altijd de synthetische kracht die de feiten onder één heersend denkbeeld rangschikt en ze tot een harmonisch overzicht bijeen verzamelt. En ook altijd is die

innerlijke en zich mededelende warmte, die geheime muziek van de ziel aanwezig, die als het ware een tedere zielenmelodie vormt, in harmonie met de ziel van het heelal.

Zo voelde ik het tenminste toen ik hem, nu twee jaar geleden, voor het eerst hoorde. Ik kan deze niet te omschrijven gewaarwording niet beter aanduiden dan door de woorden aan te halen van een bevriend dichter, aan wie ik het portret van deze Duitse Theosoof liet zien. Bij het zien van deze diepe en doordringend heldere ogen, van de krachtige trekken, gegroefd door innerlijke strijd, gevormd door een grote geest, die zijn evenwicht heeft bereikt op de hoogten en zijn vrede in de uitersten, riep mijn vriend uit: "Dat is een meester over zichzelf en over het leven".

E. Schuré